

Jac Hielema

Van vóór Christus tot ná crowdfunding

Over samenlevingsvormen, geld
en bewustzijnsontwikkeling

Tempel economie
(boekhouding)

hierarchical vs flat

Grieken
Romeinen
(milieuiddel)

die standen

Inhoudsopgave

Voorwoord door Katie Janssen	11
Proloog	19
Vooraf	25
Inleiding: uitgangspunt en einddoel van dit boek	37

Hoofdstuk 1

Wat is ontwikkeling?	53
----------------------	----

Hoofdstuk 2

De geschiedenis van samenlevingsvormen in relatie tot de bewustzijnsontwikkeling van de mens in vijf beelden	75
<i>Eerste beeld: het offerritueel in de oersamenleving</i>	75
<i>Tweede beeld: het mythisch bewustzijn</i>	86
<i>Derde beeld: de standenmaatschappij</i>	101
<i>Vierde beeld: de moderne tijd, het modern denkend bewustzijn</i>	121
Gesprekken met Faizah	171
<i>Vijfde beeld: de nabije en verdere toekomst, het zelfbewust denkend, handelend en wereldwijd meelevend en meevoelend bewustzijn</i>	200

Dankwoord	211
Appendix: mijn mens- en wereldbeeld	213
Nawoord door Kees Klomp	217
Bronnenlijst	221

Vooraf

Van vóór Christus tot ná crowdfunding is de titel van dit boek en *Over samenlevingsvormen, geld en bewustzijnsontwikkeling* de ondertitel. Toch beschrijf ik geen geschiedenis. Misschien beschrijf ik niet eens historische feiten. Wie weet. In plaats daarvan beschrijf ik de ontwikkeling van samenlevingsvormen en de rol van het toewijzen en uitwisselen van grond, arbeid en kapitaal daarin, in relatie tot het bewustzijn van de mens zoals ik die de afgelopen decennia heb onderzocht. Hoe? Door me in te leven in mensen op verschillende plaatsen in verleden, heden en toekomst, en door gedachte- en waarnemings-experimenten te doen. Tegelijkertijd nodig ik je als lezer uit om die experimenten ook te doen en jouw onderzoeksresultaten met mij en medelezers te delen. Het staat iedereen vrij om zich in te leven in anderen in eerdere en latere tijden.

Ook lees ik mijn hele leven al geschiedenisboeken en kijk ik historische films. Ik lees fictie, luister muziek en beschouw kunst uit verschillende tijdperken uit diverse culturen. Zo vorm ik mij beelden van hoe de meest verschillende mensen leefden, leven en zullen leven op de meest verschillende locaties in de meest diverse tijden. Steeds zocht ik naar situaties, samenlevingsvormen, omgangswijzen met geld, manieren van uitwisselen en toewijzen van productiemiddelen, die wat mij betreft een uitdrukking waren van de

bewustzijnstoestand van de mens op dat moment op die plek. Ook onderzoek ik de huidige bewustzijnstoestand en de maatschappelijke uitdrukking daarvan op verschillende plaatsen op aarde. Ten slotte denk en voel ik door naar mogelijke toekomstige samenlevingsvormen vanuit de essentie van bewustzijn. Ik beschrijf beelden deels gebaseerd op historische gebeurtenissen, deels op mijn eigen inbeeldings- en verbeeldingsvermogen.

En als het over de moderne tijd gaat, bekijk ik die ook nog eens door mijn oogwimpers, mijzelf afvragend wat er eigenlijk gebeurde, gebeurt of had kunnen gebeuren.

Wat ik bedoel is dat ik tijdens het schrijven van dit boek enerzijds put uit de algemene kennis die ik in de loop van mijn leven heb opgedaan, vooral door veel boeken te lezen, veel films te bekijken en musea te bezoeken. Graag laat ik mijn gedachten nuanceren door filosofen, theologen en wetenschappers uit verschillende tijden en in verschillende culturen. Ook laat ik me graag corrigeren door historici. Pretenderen dat ik een regulier wetenschappelijk document produceer, doe ik niet. Anderzijds put ik uit mijn eigen geest.

Het doel van dit boek is niet om een historische beschrijving te geven van feiten en gebeurtenissen met betrekking tot samenlevingsvormen, uitwisselings- en toewijzingswijzen van productiemiddelen en geldsystemen in relatie tot de bewustzijnsontwikkeling van de mens. Het doel is om begrippen en ideeën te ontwikkelen voor toekomstige samenlevingsvormen waarin mensen, alle mensen, elkaar mogelijk maken en de aarde als geheel steeds mooier, beter en vruchtbaarder wordt.

Op 31 december 1829 schreef Goethe (1749–1832): 'Ik heb gemerkt dat ik de gedachte als waar beschouw die voor mij vruchtbaar is, die zich verbindt met mijn andere gedachten en mij tegelijkertijd uitdaagt.'

Vervolg op *Het vierde scenario*

Dit boek is een vervolg op mijn eerste boek *Het vierde scenario*, vormt er een geheel mee en kan tegelijkertijd op zichzelf gelezen worden. Er volgt overigens nog een derde boek met als werktitel *Samenlevenskunst*, dat uit oefeningen zal bestaan die mij helpen om me te ontwikkelen tot een samenlevenskunstenaar die het vierde scenario leeft en verwerkelijk.

Dit boek kan op zichzelf worden gelezen. Enkele uitgangspunten die ik in *Het vierde scenario* ontwikkelde en die voor een goed begrip van wat ik in dit boek schrijf nodig zijn, zal ik waar nodig kort herhalen.

Zo is het goed om te weten dat ik mijzelf begrijp als een geheel van geest, ziel en lichaam. Samen met alle andere mensen maak ik deel uit van één hele werkelijkheid en sinds eind negentiende eeuw ook van één wereldwijde economie. Alle andere mensen begrijp ik ook als gehelen van geest, ziel en lichaam, ook al begrijpen zij zichzelf misschien alleen maar als lichaam, alleen maar als geest of als een ingewikkelde combinatie van lichaam en geest. Alle mensen zijn wereldwijd met elkaar verbonden door de productie, distributie en consumptie van economische waarden: goederen en diensten die voorzien in onze materiële behoeften. Alle mensen maken deel uit van één wereldwijd maatschappelijk organisme, dat ik begrijp als een geheel van kapitaal, arbeid en natuur.

In *Het vierde scenario* onderzoek ik de manier waarop wij als mensen de uitwisseling en toewijzing van grond, arbeid en kapitaal organiseren. Dit heeft direct invloed op de menselijke waardigheid en de vorm van onze samenleving. Ik beschrijf vier scenario's waarin deze uitwisseling en toewijzing plaatsvindt:

- 1) Het kapitalistische scenario: hier vindt de uitwisseling van de productiemiddelen plaats via de markt, door koop en verkoop. Eigendom is individueel en de prijsmechanismen van vraag

en aanbod bepalen de verdeling van middelen. Dit idee domineert de hedendaagse economie en leidt tot concurrentie, ongelijkheid en vervreemding.

- 2) Het communistische scenario: hier regelt de staat centraal de uitwisseling en toewijzing van productiemiddelen. Het individu staat in dienst van het collectief. Dit leidt tot bureaucratie en verlies van individuele vrijheid.
- 3) Het Rijnlandse model: dit scenario combineert markt en staat. Eigendom van grond, arbeid en kapitaal blijft particulier, maar de staat reguleert de verdeling en stelt grenzen aan de marktwerking om eerlijke concurrentie en sociale rechtvaardigheid te waarborgen.
- 4) Het vierde scenario: hier vindt de uitwisseling en toewijzing van productiemiddelen plaats in goed onderling overleg, onafhankelijk van markt en staat. Het is een economie gebaseerd op liefde, vertrouwen en gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het geheel van kapitaal, arbeid en natuur. Iedereen maakt deel uit van dat geheel. Eigendom van productiemiddelen wordt niet verhandeld, maar in gemeenschappelijkheid beheerd.

Dit vierde scenario leidt tot de vrij-gelijk-samenleving waarin:

- productiemiddelen niet geprivatiseerd of gecollectiviseerd worden, maar in goed onderling overleg beheerd, buiten de staat en het geldsysteem om;
- uitwisseling niet plaatsvindt via marktmechanismen of staatsregulering, maar via culturele, sociale en economische vormen die uit liefde en verantwoordelijkheid voortkomen;
- menselijke waardigheid en de wederzijdse bekrachtiging van elkaars capaciteiten en behoeften centraal staan.

Dit boek is bedoeld voor mensen die, net zoals ik, op zoek zijn naar een alternatief voor het kapitalisme, het communisme of een combinatie van die twee, en zich willen (leren) inzetten voor een liefdevolle, vreugdevolle, wereldwijde samenleving in vrede. Die stip op de horizon noemen wij Economy Transformers de vrij-gelijk-samenleving, waarin de productiemiddelen op een liefdevolle begripvolle manier onder elkaar worden uitgewisseld en aan elkaar worden toegewezen.

Is dit überhaupt mogelijk?

Al millennialang strijden wij mensen om kapitaal, arbeid en natuur. Nu nog steeds is de toegang tot grond en grondstoffen het motief om elkaar aan te vallen en elkaar zelfs te willen vernietigen. Europeanen moordden de oorspronkelijke bevolking van hele continenten uit om hun land in bezit te nemen. Vervolgens namen Europeanen mensen op het ene continent gevangen om ze te verschepen naar andere continenten om hen daar enkel als arbeidskrachten in te zetten. Om grondstoffen te delven of het zojuist geroofde land te bewerken.

Feitelijk hebben wij mensen de uitwisseling en toewijzing van grond, arbeid en kapitaal nog steeds niet op een liefdevolle manier weten te regelen. Ik zou het geloof in de mens kunnen verliezen, maar ik ben zelf een mens. Als ik het geloof in de mensheid zou verliezen, dan zou ik ook het geloof in mijzelf verliezen.

Altijd als de moed mij in de schoenen zinkt, zoek ik innerlijk contact met Faizah de Souza Meiriri (2162–2255), mijn verre achterkleinkind, de zevende generatie na mij. Zij woont in een vrij-gelijk-samenleving en biedt mij met haar woorden iedere keer weer troost.

Jac: Ik verlies bijna het geloof in de mens. Kunnen wij mensen die uitwisseling en toewijzing wel in goed onderling overleg regelen of zijn we per definitie te egoïstisch, te bang ook en te wantrouwig?

Zitten we niet te vol met haat? Hebben we niet een autoriteit nodig die het voor ons regelt? Volgens de laatste opinieonderzoeken in mijn tijd verlangen steeds meer mensen naar een sterke leider die ervoor zorgt dat we nog enigszins in vrede met elkaar kunnen samenleven. Een opgelegde vrede weliswaar, eigenlijk een staat van geen oorlog. Zijn er dan geen wetenschappelijke theorieën waarop we ons kunnen baseren? Bestaan er geen technologieën die alle maatschappelijke vraagstukken voor ons op orde kunnen brengen? Zou de uitwisseling en toewijzing van grond, arbeid en kapitaal niet door artificiële intelligentie kunnen worden gedaan, omdat de mensen zelf uiteindelijk niet te vertrouwen zijn?

Faizah: Alles om de onderlinge betrekkingen maar niet op een liefdevolle manier te hoeven regelen, zeg je? Dat is precies de kern van de kwestie. We hebben eeuwenlang gezocht naar externe structuren, leiders, systemen en technologieën om te vermijden dat we onszelf en elkaar echt moesten leren kennen. We hebben geleerd om vertrouwen uit te besteden, eerst aan koningen en keizers, later aan staten en markten, en nu, misschien aan kunstmatige intelligentie. Maar geen van deze systemen kan ons bevrijden van onze eigen verantwoordelijkheid.

Wie gelooft nou in de liefde van de mens als organisatieprincipe van de samenleving? Ik doe dat. Omdat liefde geen naïeve droom is, maar een kracht die al sinds het begin van de menselijke beschaving de drijvende motor is achter werkelijke vooruitgang. Zonder liefde geen gemeenschap. Zonder liefde geen zorg voor de ander. Zonder liefde geen moed om een eerlijk gesprek te voeren, om verantwoordelijkheid te dragen, om te kiezen voor het welzijn van het geheel boven kortetermijnvoordeel voor enkelen.

Het probleem is niet dat we te egoïstisch, te bang of te wantrouwig zijn. Het probleem is dat we hebben geleerd dat dat de enige

werkelijkheid is. Maar wat als we leren dat samenwerking sterker is dan competitie? Dat vertrouwen in elkaar een groter fundament biedt dan angst? Dat verantwoordelijkheid niet alleen een last is, maar ook een geschenk? Als we dat beseffen, dan hoeven we de organisatie van onze samenleving niet langer uit handen te geven aan systemen die boven ons staan. Dan kunnen we die zelf, samen, in goed onderling overleg vormgeven. Niet door opgelegde orde, maar door bewuste verbinding.

§

In dit boek wil ik laten zien dat de liefdevolle uitwisseling van de productiemiddelen grond, arbeid en kapitaal mogelijk is. Ja, zelfs een logische volgende stap is. Dit om de wereldwijde sociale vraagstukken in het algemeen, en de groeiende kloof tussen rijkdom en armoede in het bijzonder, op te lossen en te helen.

Dit is geen geschiedenisboek. Uit de geschiedenis haal ik beelden die ons hier en nu kunnen helpen om voortaan op een liefdevolle manier onze onderlinge betrekkingen te regelen. Die ons het vertrouwen in onszelf en elkaar geven. Alle elementen die we nodig hebben, zijn al aanwezig. Echt waar. Ook wil ik tonen welke bewustzijnsstappen we kunnen zetten om ons egoïsme te overwinnen, om ons te bevrijden van onze angst om mens te zijn, om ons geloof in een autoriteit los te laten en ons vertrouwen in theorieën op te geven om voortaan te varen op eigen denken en waarnemen, op onze intuïtie. Vanuit liefde voor de mens en aarde en met vertrouwen in de mens.

Eigenlijk wens ik dit boek toe dat het lezen ervan al de benodigde ontwikkeling van het bewustzijn mogelijk maakt. Dit boek

eindig ik met een oproep, een beschrijving van een initiatief om verdere ontwikkeling van de mens mogelijk te maken. Een uitnodiging om vernieuwing van de samenleving te bewerkstelligen, om ruimte te maken voor het experiment met nieuwe vormen van uitwisselen en toewijzen van kapitaal, en om hervorming van het geldsysteem in gang te zetten.

Uitnodiging

Alles in dit boek heb ik doorleefd en doorvoeld. Ik beschrijf 'alleen maar' wat ik zelf uiterlijk en innerlijk heb ervaren. Want als ik het kan ervaren, kunnen anderen het ook ervaren. We leven namelijk in een tijd waarin niemand iets van iemand anders wil aannemen. Ik wil het niet en ik ga ervan uit dat anderen dat ook niet willen.

Daarom nodig ik de lezer uit om mij niet op mijn woord te geloven, maar alles te toetsen aan haar-, hem- of henzelf. Want we willen niet meer geloven. Niet in een onzichtbare hand die het egoïsme van de enkeling zou omvormen tot de welvaart van het collectief. Niet in een onkenbare wereld 'an sich' waar we 'alleen maar' subjectieve voorstellingen van zouden kunnen vormen. En niet in elementaire deeltjes die tegelijkertijd materie en geest zouden zijn. We willen weten. We willen vanuit inzicht handelen. Want alleen vanuit inzicht, op grond van vrije wil, in vrijheid, vanuit liefde en vertrouwen, kunnen we een samenleving vormen waarin iedereen tot zijn, haar, hun recht komt. Evenals de aarde. Waarin niemand iets oplegt aan iemand anders. Waarin iedereen zichzelf mag zijn. Zijn, haar of hun capaciteiten mag ontplooiën, zijn, haar of hun ruimte mag innemen en zijn, haar of hun behoeften mag uitspreken. En waarin ieders grenzen worden gerespecteerd, ook die van de aarde als geheel.

De aarde laat zich niet dwingen in theorieën of modellen. Als we dat toch proberen, ontstaat er ellende. Zo ook zou niemand zich

moeten aanpassen aan algemene normen en waarden. Het is een 'on-idee' dat mensen alleen maar zouden kunnen samenleven als ze zich zouden moeten houden aan een opgelegde (door wie of wat?) maatschappelijke orde. Ook een bos ontstaat van binnenuit en sinds de boeken van Peter Wohlleben weten we dat een bos zich ontwikkelt in het goede onderlinge afstemmen tussen de bomen. Wat als we dat als mensen ook zouden doen? Wat als we elkaar zouden leren kennen, werkelijk leren kennen, door elkaar vragen te stellen en ook echt te luisteren naar de antwoorden? Wat zijn jouw capaciteiten en behoeften? Wil je me helpen om mijn talenten te ontwikkelen? Wat vind je van dit idee? Zullen we die samen verwerklijken? Alleen zo kunnen we elkaars capaciteiten op elkaars behoeften afstemmen. Alleen zo kunnen we in goed onderling overleg de productiemiddelen grond, arbeid en kapitaal onder elkaar uitwisselen en aan elkaar toewijzen.

Daarom vertel ik anekdotes en spreek ik over gebeurtenissen die ik zelf heb meegemaakt. Sterker nog, dit hele boek is een schrijvering, een gebeurtenis die ik zelf heb meegemaakt. Ik maak je deelgenoot van mijn leven en van de vragen die dit leven bij mij oproepen. Ook laat ik zien hoe ik tot mijn antwoorden kom.

Maar het gaat natuurlijk niet om mij, om Jac Hielema, maar om de inhoud die ik al vragend en onderzoekend vind. De inhoud van dit boek zou iemand anders op grond van haar ervaringen en de vragen die het leven haar stelt ook kunnen vinden, denk ik. Weliswaar vanuit een ander perspectief.

Stel dat zij, ik en nog een paar anderen samen om een boom heen staan, dan ziet en ervaart ieder van ons die boom vanuit een ander perspectief. En door met elkaar te delen wat ieder van ons ziet en beleeft, vormen we gezamenlijk een beeld van die boom. Zo schets ik ook een beeld van verleden, heden en toekomst van het uitwisselen en toewijzen van productiemiddelen in relatie tot de

bewustzijnsontwikkeling van de mens. Het gaat niet om de feiten en gebeurtenissen uit het leven van Jac Hielema, maar om het beeld van de geschiedenis van samenlevingsvormen en onze omgang met natuur, arbeid en kapitaal die ik weliswaar vanuit mijn perspectief schets. Alle mensen in verleden, heden en toekomst, ook alle lezers, maken deel uit van die geschiedenis van samenlevingsvormen. Wij zitten met elkaar in één reageerbuis. Wij bevinden ons als kennende subjecten niet buiten de sociale werkelijkheid als het te kennen object, maar maken als subjecten samen deel uit van die ene sociale werkelijkheid als object. We maken, denkende en doende, deel uit van de sociale processen die we tegelijkertijd vragend en onderzoekend vorm en richting geven.

Ook in dit boek ben ik in dialoog met mijn achter-achter-achter-achterkleinkind Faizah de Souza Meiriri, beheerder van kapitaal in een vrij-gelijk-samenleving in het jaar 2192, niet eens zo heel ver in de toekomst. Behalve mijn eigen vragen, nodigde ik lezers van *Het vierde scenario* uit om ook vragen aan haar te stellen. Haar antwoorden zijn te lezen op de website van Economy Transformers en de antwoorden op de voor dit boek relevante vragen heb ik in deze tekst opgenomen.⁴

4 <https://economytransformers.nl/vragen-van-lezers-aan-faizah-eerste-ronde>
<https://economytransformers.nl/vragen-van-lezers-aan-faizah-tweede-ronde>
<https://economytransformers.nl/vragen-van-lezers-aan-faizah-derde-ronde>

Jac: Faizah, wil je jezelf voorstellen aan de lezers?

Faizah: Mijn naam is Faizah de Souza Meiriri, kapitaalbeheerder. In mijn tijd beheren we kapitaal op een manier die jullie misschien nog vreemd voorkomt, maar die voor ons vanzelfsprekend is geworden. Wij leven in een vrij-gelijk-samenleving waarin kapitaal een stroom is die het leven dient, die vloeit naar waar het nodig is. We hebben geleerd dat eigendom verantwoordelijkheid is. Dat arbeid expressie is van wie je bent. Dat de natuur een wezenlijk deel van onszelf is.

Ik begrijp dat dit voor sommigen van jullie abstract klinkt. Jullie leven nog in een wereld waarin concurrentie als een natuurwet wordt beschouwd en waar rijkdom zich ophoopt terwijl armoede blijft bestaan. In mijn tijd hebben we doorleefd dat dit geen noodlot is, maar een constructie die we hebben afgebroken door iets nieuws te ontwikkelen met liefde en inzicht als fundament.

Jac en ik voeren een dialoog over de tijd waarin hij leeft en over de keuzes die jullie nu kunnen maken. Want de toekomst is geen vaststaand gegeven, maar een weg die jullie hier en nu bewandelen. Mijn tijd hangt samen met de beslissingen die jullie nemen. Hoe zien jullie kapitaal? Hoe zien jullie arbeid? Hoe zien jullie de aarde? Dit zijn geen theoretische vragen, maar vragen die bepalen welke wereld jullie achterlaten.

Ik ben hier niet om te oordelen, maar om te delen wat ik weet. Wat ik heb ervaren. En om te luisteren naar de stem van het verleden, naar Jac en zijn lezers, die mij vragen stellen en deze dialoog lezen. Want de toekomst wordt niet alleen door mij geschreven, maar door ons allemaal.

Zoals ik als schrijver van dit boek bijzondere schrijfervaringen beleefde, zo wens ik de lezer van dit boek bijzondere leeservaringen toe.

Wie gelooft nou in de liefde van de mens als organiserend principe van de samenleving? Ik doe dat, omdat liefde een kracht is die al sinds het begin van de menselijke beschaving de drijvende motor is achter alle werkelijke vooruitgang.

– Faizah de Souza Meiriri

Wie zich verbindt met de toekomst wordt zelf toekomst.

In *Van vóór Christus tot ná crowdfunding* volgt Jac Hielema de sporen van samenlevingsvorming door de eeuwen heen, van oude offer-rituelen en middeleeuwse gildes tot de opkomst van het moderne geldsysteem, als levend landschap van bewustzijnsontwikkeling.

In dialoog met Faizah, een verre kleindochter uit een toekomstige vrij-gelijk-samenleving, onderzoekt hij hoe mensen eigenaar kunnen worden van hun leven, hun arbeid en hun gemeenschap. Een boek voor dromers met wortels, doeners met verbeelding en voor wie vanbinnen voelt: het kan anders en het begint bij mij.

Jac Hielema (1964) is schrijver, docent en deelgenoot van Economy Transformers en oprichter en deelgenoot van het Eigentijds Kapitaalorgaan. Hij leeft en werkt vanuit een verlangen naar een samenleving waarin mensen elkaar liefdevol mogelijk maken. Zijn zoektocht bracht hem van het economische denken naar de geestelijke bron van samenlevingsvorming. In zijn boeken, lessen en ontmoetingen weeft hij persoonlijke ervaringen, filosofisch inzicht en maatschappelijke

verbeeldingskracht samen tot een uitnodiging aan ieder mens om van binnenuit te leven. *Van vóór Christus tot ná crowdfunding* is na *Het vierde scenario* zijn tweede boek.

'Zelden is een boek over grote economische en maatschappelijke vraagstukken zo'n plezier om te lezen. Verbeeldingsvol, eerlijk en realistisch, ontvouwt zich een verfrissend alternatieve visie die uitnodigt tot meebewegen.'

– Désanne van Brederode over *Het vierde scenario*

